



לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

# דף שבו עי

פרשת ואתחנן, תשע"ג  
מספר 1026

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות  
ע"ש הלנה ופאול שולמן

## שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֶחָד - לְהִינּוּ ה' אֶחָד משה שפירא

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֶחָד - לְהִינּוּ ה' אֶחָד (ו:ד):

דורות רבים מסרו יהודים נפשם על קידוש השם בקריאת "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֶחָד" במסעות הצלב, באינקוויזיציה, בפרעות, בשואה ועוד.

המקרה האחרון הידוע לי הוא נפילתו של רס"ן רועי קליין הי"ד. רועי קליין, סמג"ד גדוד 51 של גולני, נפל על קידוש השם עת זינק על רימון יד כדי להגן בגופו על חייליו וקרא "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֶחָד". במעשה גבורה זה הציל את חייליו.<sup>1</sup>

המקרה הידוע ביותר הוא מותו של ר' עקיבא. מובא בילקוט שמעוני:<sup>2</sup>

ת"ר פעם אחת גזרה מלכות גזרה על ישראל שלא יתעסקו בתורה, מה עשה רבי עקיבא הלך והקהיל קהלות ברבים וישב ועסק בתורה... אמרו כשהוציאו את ר' עקיבא להריגה זמן קריאת שמע היה והיו מסרקין את בשרו במסרקות של ברזל והיה מכוין דעתו לקבל עליו עול מלכות שמים באהבה, א"ל תלמידיו רבינו עד כאן, א"ל כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך ואמרתי מתי יבא לידי ואקיימנו ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו, אמרו לא הספיק את הדבר עד שיצאה נשמתו באחד.

נשאלת השאלה: מדוע מסרו יהודים נפשם בקריאת "שמע ישראל" דווקא? מדוע לא, למשל, בקריאת "וְאֶהְיֶה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-לְבָבְךָ וּבְכָל-נַפְשְׁךָ וּבְכָל-מְאֹדְךָ"? (ו:ה) הלוא מכאן למדים "אפילו הוא נוטל את נפשך"<sup>3</sup> ויש פסוקים אחרים שיכולים להתאים לקידוש ה', למשל: "אִתָּה הָרְאָתָ לְדַעַת כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְבָּדוֹ" (ד:לה); "וְהָיָה ה' לְמִלְךָ עַל-כָּל-הָאָרֶץ בְּיוֹם הַהוּא יְהִי ה' אֶחָד וְשֵׁמוֹ אֶחָד" (זכ' יד:ט), ולבטח עוד פסוקים רבים!  
רש"י על אתר מפרש: "ה' אֶחָד - לְהִינּוּ ה' אֶחָד" - ה' שהוא אלהינו עתה ולא אלהי האומות, הוא עתיד להיות ה' אחד, שנאמר "כִּי-אֶזְרָא אֶהְפֹּךְ אֶל-עַמִּים שְׂפָה בְרוּרָה לְקָרָא לְקָרָא כְּשֵׁם ה'" - לכאורה פירוש בפשט שאינו מעיד על משמעות מיוחדת לפסוק, בוודאי לא בימינו אלה, מחדד את השאלה.

ניתן לענות על השאלה במהות המצווה "שמע ישראל" או מצוות אחדות ה' כפי שמסביר ספר החינוך (מצווה תיז):  
מדיני המצוה מה שאמר זכרונם לברכה שחייב כל אחד מישראל ליהרג על מצות יחוד, לפי שכל שאינו מודה ביחודו ברוך הוא כאילו כופר בעיקר, ויתר פרטיה מפוזרין במדרשות ובמקומות בתלמוד, ושם מעשים הרבה מכמה בני ישראל גדולים וקטנים שנהרגו על קדושת יחודו ברוך הוא, זכר כולם לברכה.  
ננסה להוסיף רובד נוסף למשמעות "שמע ישראל" בהצגה של שאלה אחרת: מי היה הראשון שאמר "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֶחָד" - אֶחָד? "מקריאת הפסוקים בתורה נראה כאילו היה זה משה רבנו, אבל לא היא.  
בתלמוד בבלי מסכת פסחים (נו, ע"א) נאמר:

דאמר רבי שמעון בן לקיש: "וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל-בָּנָיו וַיֹּאמֶר הָאֶסְפוּ וְאֶגִּידָה לָכֶם" (בר' מט:א),<sup>4</sup> ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין, ונסתלקה ממנו שכניה. אמר: שמא חס ושלום יש במטתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל,

\* משה שפירא הינו בוגר האוניברסיטה במדעי החברה: כלכלה ומדעי המחשב - תשמ"א; מוסמך האוניברסיטה בלימודי משפט, תשס"ט.

\* התבקשתי לומר דבר תורה בפרשת ואתחנן תשס"ו. נסיבות נפילתו של רועי קליין הי"ד זמן קצר לפני כן במלחמת לבנון השנייה היו ההשראה לדבר-תורה זה.

1 מתוך אתר האינטרנט <http://www.roiklein.co.il> לזכרו של רועי קליין הי"ד.

2 תורה פרשת ואתחנן רמז תתלו.

3 ברכות נד ע"א.

4 בראשית מט:א.

ואבי יצחק שיצא ממנו עשו. אמרו לו בניו: "שִׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד". אמרו: כשם שאין בלבך אלא אחד - כך אין בלבנו אלא אחד. באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. מה מקור הספקות שהיו ליעקב אבינו? ניתן להבינם מקטע שבדיון שהתקיים בין הכוזרי לחבר:<sup>5</sup>

**אמר החבר:** כתר לי זעיר<sup>6</sup> ואוכיח לך גדלת העם הזה... ואילו **לפניהם לא חל הענין האלוהי כי אם על יחידים שאליהם עברה סגלה זו מאדם הראשון.** אדם הראשון זכה לסגלה זו כי היה שלם בכל בלא יוצא מן הכלל... והנה אדם הראשון הוליד בניו רבים אך מכלם לא היה ראוי לבוא במקומו כי אם הבל כי רק זה היה דומה לו ומשהרגו קין אחיו מתוך קנאה שנתקנא בו על מעלה זו נתן לאדם שת תחת הבל ושת היה דומה לאדם ולכן נעשה הוא לסגלת אדם וגרעינו ואלו שאר הבנים לא היו כי אם כקלפות וסגלת שת היה אנוש בנו וכך נמשך הענין עד נח על ידי יחידים שהיו כגרעינים כלם דומים לאדם הראשון ונקראים בני אלהים ולכלם השלמות בגוף ובמדות באריכות ימים בחכמה ובכשר המעשה... וכך היה הדבר גם בדורות אשר מנח עד אברהם... וסגלת אברהם מבין בניו היה יצחק... וסגלת יצחק היה יעקב... אולם בני יעקב היו כלם סגלה כלם יחד ראויים לענין האלוהי ולכן היה להם המקום ההוא המיוחד בהתגלות הענין האלוהי לנחלה מאותה שעה התחיל הענין האלוהי שעד הנה לא כל כי אם על יחידים שוכן בקרב קבוץ.

הוויכוח בין החבר לכוזרי התקיים בשנת ארבעת אלפים וחמש מאות לבריאת העולם.<sup>7</sup> ניתן לומר כי החבר הציג את ההשתלשלות בראייה רטרופקטיבית, לאחר שעברו יותר מאלפיים ומאתיים שנים לאחר פטירתו של יעקב אבינו.<sup>1</sup> אבל האם יעקב אבינו ידע או היה בטוח כי ממנו והלאה יעבור הענין האלוהי לכל בניו? נראה כי יעקב אבינו חשש שהענין האלוהי יעבור רק לאחד מבניו, כפי שהיה עד לימיו.

ניתן לקבל סיוע לכך מפירושו של רש"י על הנדר שנדר יעקב בבית אל, בברחו מעשו אחיו (בר' כ-כב):

וַיֵּדֶר יַעֲקֹב נֶדֶר לֵאמֹר אֶם-יְהִיָּה אֱלֹהִים עִמָּדִי וְשָׁמְרֵנִי בְּדַרְךָ הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי הוֹלֵךְ וְנָתַן-לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל, וּבְגָד לְלַבֵּשׁ. וְשִׁבְתִּי בְּשָׁלוֹם, אֶל-בֵּית אָבִי וְהָיָה ה' לִי לֵאלֹהִים. וְהָאֶבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר-שָׁמַתִּי מִצֵּבָה יְהִיָּה בַּיֵּת אֱלֹהִים וְכָל אֲשֶׁר תִּתֵּן-לִי עֲשֹׂר אֶעֱשְׂרֶנּוּ לָךְ.

הנדר של יעקב מורכב משני חלקים: התנאים והתוצאות. לכאורה נראה כי התוצאות פותחות במילים "וְהָיָה ה' לִי לֵאלֹהִים" וקשה: "וכי עלתה מחשבה אצל יעקב על היות ה' לו לא-להים?" רש"י, שלא כרמב"ן, מפרש כי "וְהָיָה ה' לִי לֵאלֹהִים" הוא חלק מהתנאי ולא מהתוצאה: "וְהָיָה ה' לִי לֵאלֹהִים" – שיחול שמו עלי מתחלה ועד סוף שלא ימצא פסול בזרעו".

ניתן להבין מרש"י שיעקב ידע כי במוקדם או במאוחר יחול שמו של הקב"ה לא רק על יחידים אלא על כלל הזרע, אך לא ידע אם יקום הדבר בזרעו והתפלל על כך. ייתכן שנשארו בו ספקות בכל מהלך חייו, ואלה הותרו רק לפני מיתתו. הגמרא בפסחים מזכירה בפירושו את חששו של יעקב אבינו שמא יצא ממנו פסול. בדרך דומה של חשש כי שמו של ה' או סגולת הגרעין כדברי החבר יחולו על יחידים ולא על קיבוץ ניתן אולי להסביר את המחלוקת בין יוסף לאחיו.

ניתן לומר כי קיים מסר נוסף באמירה "שִׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד": החלות של העניין האלוהי על קיבוץ (כדברי החבר) ולא על יחידים היתה מימי יעקב אבינו. בכל דוד ודוד, כדברי ההגדה של פסח, עומדים עלינו לכולותנו, והקב"ה מצילנו מידם. אמירה זו של בני יעקב "שִׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד": מתחילה רצף של דורות ועוברת מדור לדור. גם בתקופות הקשות ביותר האמינו בני ישראל, ועדיין מאמינים אנו, כי לא יוכל לנו עם זר. לא יוכלו להכחידנו. האמירה "שמע ישראל" ברגעים האחרונים של החיים – אם בהליכה לגרדום, אם בכניסה לתאי הגזים אם בלחימה למען מדינת ישראל ועם ישראל – מעבירה לאומות העולם מסר שאני הולך למות, אבל ילדיי ימשיכו בדרך ישראל סבא. ניתן יהיה להכחיד יחידים, קבוצות ואפילו קהילות שלמות, אבל לא ניתן יהיה להכריח את עם ישראל. עד מתי? עד אותו הזמן, כדברי רש"י, שה' שהוא א-להינו עתה ולא אלהי האומות, הוא עתיד להיות ה' אחד; עד בוא משיח צדקנו במהרה בימינו, אמן.

<sup>5</sup> הכוזרי לר' יהודה הלוי, תרגום מאת יהודה ב"ר שמואל אבן שמואל איש ירושלים, הוצאת דביר תשנ"ד, מאמר ראשון סעיף צ"ה

<sup>6</sup> הרפה לי מעט.

<sup>7</sup> מאמר ראשון, סעיף מ"ז, תשובת החבר לשאלת הכוזרי "וכמה אתם מונים היום לבריאת העולם?"

<sup>1</sup> יעקב אבינו נפטר בשנת אלפיים מאתיים חמישים וחמש שנים לבריאת העולם, או בשנת רנ"ה לאלף השלישי. ראו סדר הדורות מאת רבנו יחיאל ז"ל בן רבנו שלמה היילפרין ז"ל, אב"ד דק"ק מינסק, הוצאת ספרים תורה ודעת תשט"ז, דף ל"ה (69) עמוד א'.